

POPULIARŪS ATSAKYMAI TIRIANT RORŠACHO TESTU

D. G a i l i e n ė

Kaip žinome, profesinei atrankai ir profesiniam tinkamumui tirti dažnai naudojami įvairūs asmenybės tyrimo metodai, ypač Roršacho (Rorschach) rašalo dėmių testas. Beje, jo duomenys ne tik parodo bendriausias asmenybės savybes, bet kartais padeda spręsti net gana sudėtingus uždavinius. Pavyzdžiui, šio testo rezultatai naudojami nelaimingų atsitikimų profilaktikai. Nustatyta, kad esama tipiškų „nelaimėlių“. Tai gali būti arba pasyvus žmogus su neurotiniu bausmės poreikiu, arba perdėm aktyvi, lengvabūdiška, nutrūktgalviška asmenybė [2].

Norint sėkmingai naudoti Roršacho testą, būtina bent minimali jo adaptacija, nes kai kurie testo rezultatai labai priklauso nuo konkrečios socialinės ir kultūrinės aplinkos. Labiausiai tai liečia populiarius atsakymus.

Populiariais vadinami tokie sveikų žmonių atsakymai, kurie pasitaiko labai dažnai. Kurdamas savo testą, H. Roršachas iš pradžių daugiau domėjosi retais, originaliais atsakymais – tokiais, kuriuos pateikia ne daugiau kaip vienas tiriamasis iš šimto. Vėliau jis pastebėjo, kad kai kurie atsakymai yra itin dažni, kad juos pateikia „kas trečias sveikas tiriamasis“ [7, p. 184]. Roršachas pavadino šiuos atsakymus vulgariais (Vulgäranworten). Amerikiečių tyrinėtojai juos ėmė vadinti populiariais. Šis terminas dabar labiausiai ir paplitęs. Kartais jie dar vadinami banaliais, įprastiniais atsakymais [8].

Populiarūs atsakymai interpretuojami kaip rodantys intelektualinę prisitaikymą, „dalyvavimą ko-

lektyviškai suvokiant" [7, p. 196], sugebėjimą mąstyti kaip dauguma, suvokti kaip dauguma, t. y. banaliai, stereotipiškai. Tam tikra „banalumo dozė“ būtina, kad žmogus galėtų prisitaikyti prie kitų, kad rastų su jais bendrą kalbą. Populiarius atsakymai kartu su kitais testo faktoriais rodo tiriamojo socialinę adaptaciją, konformiškumo laipsnį.

Jei tiriamasis visai nepateikia populiarių atsakymų, tai rodo, kad jam būdingi labai rimti tarpasmeninių kontaktų sutrikimai – schizofreniškas autizmas ar pan. Mažai populiarių atsakymų būna nepraktiškų, nerealistiškų žmonių protokoluose.

E. Bomo [Bohm, 3] duomenimis, labai daug populiarių atsakymų pateikia dvi tiriamųjų grupės: 1) banalus, nuobodūs žmonės; 2) žmonės, kurie aktyviai dalyvauja visuomeniniame gyvenime ir turi gerai jausti „vidutinio žmogaus“ požiūrius – politikai, aukšti pareigūnai, žurnalistai ir pan. (bet jie pateikia ir nemažai originalių atsakymų).

Vertinant tyrimo rezultatus, skaičiuojamas populiarių atsakymų procentas ir absoliutus jų skaičius, nes tokių atsakymų kiekis yra ribotas. Vidutiniu jų skaičiumi laikomi 5–7 atsakymai, dideliu – 9–12 ir daugiau, mažu – 3–4 [6]. Pateikiame S. Beko [Beck, 4] sudarytą lentelę, kurioje nurodytas populiarių atsakymų skaičiaus ir bendro atsakymų skaičiaus santykis.

Kaip minėjome, H. Roršachas siūlė vadinti populiariais atsakymais tuos, kuriuos pateikia maždaug trečdalis, t. y. apie 30%, tiriamųjų. Bet siūlo mi ir kiti kriterijai, pvz., kas ketvirtas, t. y. apie

L e n t e l ė. Bendro atsakymų skaičiaus ir populiarių atsakymų skaičiaus santykis

Atsakymų skaičius	Populiarių atsakymų skaičius		
	mažai	vidutiniškai	daug
50-79	7-8	9-10	11-12
40-49	4-5	8	10-11
20-39	4-5	7	8-9
10-19	3	4-5	6-7

25% [8], arba kas šeštas, t. y, 16-17% [6]. Pastarojo kriterijaus dabar dažniausiai ir laikomasi [1; 4; 5; 10]. Nurodoma, kad pagal šį kriterijų labiau negu pagal 30% kriterijų skiriasi sveikų ir sutrikusios psichikos žmonių grupės. Pastebėta, kad sveiki žmonės duoda daugiau „mažo dažnumo“, t. y. 16-17%, populiarių atsakymų, ir net daroma prielaida, kad kuo daugiau tokių atsakymų duoda tiriamųjų grupė, tuo lankstesnio ir adekvatesnio prisitaikymo galima tikėtis iš atskirų šios grupės narių [9].

S. Naigeris (Neiger) kai kuriuos labai dažnus atsakymus vadina realiais. Jis siūlo įvesti realistiškumo indeksą (RI), rodantį tiriamojo ir realybės santykį (cituojuama pagal [3]). Realiais S. Naigeris vadina šiuos keturis atsakymus: 1) H. Roršacho III kortelėje visuminis atsakymas (pagrindinė padėtis) - „žmonės“ (bet ne „skeletai“, „figūros“ ar kitos F' reikšmės); 2) V kortelėje visuminis atsakymas (bet kokia padėtis) - „šikšnosparnis“; 3) VIII kortelėje šoninės raudonos detalės - bet kokie „gyvūnai“; 4) X kortelėje - bet kokio gyvūno figūra, nesvarbu, ar atsakymas visuminis, ar detalės.

Skaičiuojant RI, svarbu žinoti, ar realus atsakymas lentelėje pateiktas pirmas (tada už jį duodami 2 taškai) ar vėliau, po kitų atsakymų (1 taškas). Taigi maksimalus RI gali būti 8. C įvertinimas 5-7 yra optimalus, - jis rodo normalų žmogaus ir realybės (erdvės, laiko, vertybių) santykį. Žemas RI rodo silpną „aš“, pasitraukimą nuo realybės ir dažniausiai būdingas žmonėms su įvairiais psichikos sutrikimais.

Mūsų tyrimuose [11] vangia schizofrenijos forma sergančių ligonių RI gautas žemesnis negu sveikų žmonių (atitinkamai 4,4 ir 5,4; $p < 0,01$).

Lyginant įvairiose šalyse gautus duomenis, nustatyta, kad populiarių atsakymų turinys skiriasi. Palyginęs Šveicarijoje ir JAV gautus populiarius atsakymus, E. Oberholceris (Oberholzer) nustatė, kad yra maždaug tik 9 populiarius atsakymai, kuriuos galima pavadinti „internacionaliniais“ (ci-

tuojuoma pagal [3]). Kartais tie skirtumai net labai ryškūs. Pavyzdžiui, E. Bomas [3] nurodo, kad ir Šveicarijoje, ir Danijoje „drugelis“ III kortelėje (vidurinė raudona detalė) yra populiarius atsakymas, o Švedijoje ta pati detalė suvokiama kaip „kaspinas“ (taip pat populiarius atsakymas). Lygindami Lietuvoje gautus populiarius atsakymus su S. Beko [1] pateiktu sąrašu, matome, pavyzdžiui, kad Amerikoje „šunys“, kaip X kortelės vidurinės geltonos detalės apibūdinimas, yra populiarius atsakymas, o pas mus tokį atsakymą davė tik 3,8% tiriamųjų. Atsakymas „žmogaus arba gyvūno koja“ V kortelėje (šoninis viršutinis kyšulys) pagal S. Beko sąrašą yra populiarius, o pas mus šią detalę taip pavadino tik 4,8% tiriamųjų.

Taigi populiarių atsakymų turinys labai priklauso nuo konkrečios aplinkos, kurioje vyksta tyrimas, nuo jos socialinių, kultūrinių, etninių ypatybių. Maža to, nurodoma, kad skiriasi nevienodu laiku gauti duomenys (pvz., mūsų amžiaus 3-4-me ir 9-me dešimtmetyje), miesto ir kaimo žmonių atsakymai nes jiems nuo vaikystės yra susiformavęs skirtingas percepcinis stereotipas, „percepcinis dialektas“ [9]). Todėl norint visapusiškai įvertinti gaunamus rezultatus, reikia gerai žinoti, kokie atsakymai yra populiarius tiriamame regione.

Mes sudarėme sąrašą populiarių atsakymų, būdingų Lietuvos regionui. Individualiai ištyrėme 104 sveikus žmones, 18-30 m. amžiaus (23 vyrus, 81 moterį). Šioje grupėje populiarius buvo tokie atsakymai (nurodytas Roršacho testo kortelės numeris, lokalizacija, atsakymas ir procentai):

IG

1. Šikšnosparnis (visa dėmė)	39,4
2. Vabalas, vabzdys (visa dėmė; vidurinė dalis - jo kūnas, šonuose - sparnai), „bitė išskleistais sparnais“, „karkvabalas“ ir pan.	23,1

„Drugelis“. Šį atsakymą pateikė tik 15,3% tiriamųjų, tad kol kas jis nelaikytinas populiariu. Galimas daiktas, toliau analizuojant didesnės tiriamųjų grupės atsakymus, jo dažnumas pasiektų 16%. Atsakymas „Paukštis“ - tik 8,8%, nepopuliarus

ID

3. Žmonių figūros (šoninės dalys) 26,0

Atsakymai gali būti labai įvairūs: „2 šokėjai“, „nykštukai“, „raganos“, „seniai šalčiai“; atsakymas gali būti ir visuminis, tada vidurinė dalis - koks nors daiktas, kurį figūros neša, prie kurio stovi, ir pan. (pvz., „du vyrai su apsiaustais sukasi karusele“, „senovės meistrai, kalviai, vidury priekalas, jie kažką daro“) arba trečias žmogus („trys vienuoliai, seniai kažokie, kurie į skirtingas puses veržiasi“)

Jei kalbama tik apie vieną šoninę pusę - atsakymas irgi populiarius

IIG

4. Žmonės (pagrindinė kortelės padėtis; viršutinė raudona dalis - jų galvos ar kepurės), pvz., „2 nykštukai, bildukai, vampyrai“ 41,2

Jei apibūdinama tik viena pusė arba nurodoma simetrija (pvz., „žmogus prieš veidrodį“), atsakymas irgi populiarius.

IID

5. Lokiai, meškos (šoninės juodos dalys); kiti gyvūnai, pvz., drambliai, šunys - atsakymas nepopuliarus 27,9

„Lempa“, „šviestuvas“ (vidurinė balta detalė) - 13,5%, tai irgi nepopuliarus atsakymas

IIID

6. Žmonės (visa juoda dėmė be raudonų dalių, kartais vertinama kaip visuminis atsakymas; pagrindinė kortelės padėtis, apatinė dalis - kojos) 94,8
Jeigu kortelė apversta - atsakymas nepopuliarus
7. Drugelis arba kaklaraištis varlytė (vidurinė raudona detalė) 26,0
Kaspinas - tik 6,7%, taigi atsakymas nepopuliarus

IVG

8. Gyvūno kailis (visa dėmė) arba gauruotas gyvūnas, žmogus, apsirengęs kailiais, ir pan. 37,5
9. Žmogus, gali būti stovintis arba ant ko nors (vidury apatinė dalis) sėdintis - ant kėdės, sosto, ant dviračio ir pan. 25,0
Bet „žmogus, kuris pasilenkęs žiūri pro tarpkojį“ arba „gulintis žmogus“ - atsakymas nepopuliarus. „Kojos“ arba „batai“ (šoninė apatinė detalė) siekia 11,5%, taigi atsakymas, irgi nepopuliarūs

VG

10. Šikšnosparnis (visa dėmė) 61,5
11. Drugelis (visa dėmė; pagrindinė kortelės padėtis arba ji apversta) 19,2
12. Paukštis (visa dėmė; pagrindinė kortelės padėtis arba ji pasukta šonu) 16,3

VIG arba D

13. Gyvūno kailis (visa dėmė arba apatinė didžioji detalė), pagrindinė kortelės padėtis arba ji apversta) 27,9

VIID

14. Žmonių galvos (viršutiniai trečdaliai), dažniausiai - „dvi moterys“, „dvi mergaitės su aukštomis šukuosenomis“ 61,5

Gali įeiti ir viduriniai trečdaliai, gali būti apimta net visa dėmė („dvi plepančios moteriškės“, „dvi moterys prieš veidrodi“, „nykštukai“, „šokis“ ir pan. – visi atsakymai populiarūs, svarbu, kad viršutinė detalė būtų žmogaus galva

VII G arba D

15. Kiškučiai arba šuniukai, gyvi arba žaisliniai (visa dėmė arba du viršutiniai trečdaliai) 23,1

VIIID

16. Keturkojai gyvūnai (šoninės raudonos detalės) 96,2

Toks populiarus atsakymas šioje lentelėje nurodomas ir kitų autorių [3; 7]. Bet kartais [1; 10] populiariais čia laikomi atsakymai, kuriuose nurodomos tik kai kurios gyvūnų rūšys (pvz., pasak S. Beko: „lokliai“, „žiurkės“, „graužikai“ yra populiarus atsakymas; tačiau „katės“, „šunys“, taip pat „liūtai“, „tigras“, „vilkas“, „lapės“, „lūšys“ – nepopuliarus)

Mūsų tiriamųjų grupėje gauti tokie šoninės raudonos detalės apibūdinimai (visur nurodytas atsakymų skaičius): „dinozaurai“ – 1, „tigras“ – 1, „leopardai“ – 2, „drambliai“ – 3, „beždžionės tinginiai“ – 1, „šernai“ – 1, „lapės“ – 4, „vilkas“ – 4, „šunys“ – 1, „salamandros“ – 1, „chameleonai“ – 1, „driežai“ – 1, „varliagyviai“ – 1, „katinai“ – 4, „barsukai“ – 2, „pelės“ – 8, „žiurkės“ – 1, „žiurkėnai“ – 7, „bebrai“ – 4, „meškos“ – 11, „meškėnai“ – 10, „keturkojai žinduoliai“ – 1, „gyviai“ – 1, „burundukai“ – 1, „žvėreliai su ilgomis uodegomis“ – 3, „gyvūnai“ – 20

Taigi minimos įvairios gyvūnų rūšys, bet nė vienas atsakymas (išskyrus bendriausią „gyvūnai“) nesiekia 16%, o vadovaujantis kriterijumi „kas trečias atsakymas“, t. y. apie 30%, šioje lentelėje iš viso nebūtų populiarių atsakymų. Tai labai prieštarautų faktui, kad „gyvūnai“ VIII kortelėje laikomi ne šiaip populiariu, o tiesiog universaliu atsakymu. Todėl ir siūlome kol kas laikyti populiariu tokį atsakymą, kuriame minimi bet kokie keturkojai gyvūnai. Galbūt didesnio protokolų skaičiaus analizė leis išskirti populiariausias gyvūnų rūšis

IXD

17. Žmonės (viršutinės oranžinės detalės), pvz., „2 nykštukai“, „2 burtininkai“, „2 gangsteriai“, „medžiotojai“, „raganos“ 26,9

XD

18. Vorai (šoninė mėlyna dėmė) 27,9
19. Krabai, vėžiagyviai (ta pati mėlyna dėmė); kiti gyvūnai - „vabalai“, „daugiakojai“, „medūzos“, „slibinai“ - atsakymas nepopuliarus 18,3
20. Vabzdžiai, vabalai (viršutinė pilka detalė), pvz., „tarakonai“, „skruzdėlės“ 17,3

Kiti atsakymai - „gyvūnai“, „žmonės“, „avinai“, „oželiai“, „pelės“ - nepopuliarūs

Savaime suprantama, kad visi populiariūs atsakymai yra F+ (t. y. geros formos).

Šis populiarių atsakymų sąrašas yra maždaug tokio pat dydžio kaip ir kitų autorių [1; 10], bet atsakymų turinys nė su vienu jų visiškai nesutampa, todėl praktiniame darbe Lietuvoje gal pirmiausia reikėtų naudotis mūsų regione gautais duomenimis.

Kartais populiarūs tiriamųjų atsakymai būna suformuluoti įdomiai, originaliai. Pavyzdžiui, I Roršacho kortelėje tiriamasis mato 2 žmonių figūras, t. y. suvokia dėmę populiariai, bet atsakymas išsiskiria iš įprastų šioje lentelėje: „Senovės meistrai, kalviai, tik kaip angelai – su sparnais, vidury priekalas, jie kažką daro“. Vertinant tokius atsakymus, siūloma žymėti: populiarus atsakymas, originali formulotė [3]. Diagnostiškai tokie atsakymai rodo, kad tiriamasis sugeba „pakilti virš banalybės“ [8].

О ПОПУЛЯРНЫХ ОТВЕТАХ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ТЕСТА РОРШАХА

Д. Гайлене

Резюме

Популярные ответы (Р-ответы) испытуемых на чернильные пятна Роршаха являются важным индикатором интеллектуальной приспособленности человека, так как отражают общность восприятия. В мировой практике применения теста Роршаха вместо 30%-ного критерия выделения Р-ответов более принятым оказался 16-17%-ный критерий. Межкультурные исследования доказали необходимость составления списка Р-ответов для каждой конкретной популяции. В статье дается такой список для литовской популяции, который совпадает с другими известными списками по количеству Р-ответов, но не по их содержанию.

ÜBER DIE POPULÄRANTWORTEN IM RORSCHACH-TEST

D. Gailienė

Zusammenfassung

Die Populärantworten der Versuchspersonen beim Rorschach-Test-Verfahren sind ein wichtiges Merkmal der Konformität, sie spiegeln die

Teilnahme der Versuchsperson an der kollektiven Auffassungsweise wider. Zur Zeit in der Weltpraxis das Kriterium von 16-17% anstelle des von H. Rorschach vorgeschlagenen Kriteriums von 30% mehr verbreitet. Interkulturelle Untersuchungen haben bewiesen, dass Listen von Populärantworten für jede konkrete Bevölkerung zusammengestellt werden müssen. Im vorliegenden Beitrag wird eine solche Liste für die litauische Bevölkerung gegeben, die mit anderen bekannten Listen zwar dem Umfang, doch nicht dem Inhalt nach zusammenfällt.

LITERATŪRA

1. Beck S. Rorschach's Test. N. Y., 1961.
2. Bohm E. Der Rorschach-Test. Bern; Stuttgart; Wien, 1974.
3. Bohm E. Lehrbuch der Rorschach-Psychodiagnostik. Bern; Stuttgart, o J.
4. Grzywaka-Kaczyńska M. Podręcznik do metody Rorschacha. W-wa, 1978.
5. Loosli-Usteri M. Manuel pratique du Test de Rorschach Herman. Paris, 1962.
6. Löpfe A. Über Rorschach'sche Formdeutversuche mit 10-13 jährigen Knaben // Zeitschrift für angewandte Psychologie. 1925. Bd 26. S. 202-253.
7. Rorschach H. Psychodiagnostik. Bern. 1937.
8. Schneider E. Psychodiagnostisches Praktikum; Für Psychologen und Pädagogen. Leipzig. 1936.
9. Беспалько И. Статистические и клиничко-диагностические аспекты категории локализации в методе Роршаха // Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. Л., 1983. С. 126-144.
10. Беспалько И. Тест Роршаха // Психологические методы исследования личности в клинике. Л., 1978. С. 104-113.
11. Гайлене Д., Лепешкене В. Возможность психо-

диагностики малопрогрессирующих форм шизофрении с помощью теста Роршаха: Тезисы доклада//Психология аномальных различий. Вильнюс, 1986. С. 242-244.

Vilniaus valstybinis
V. Kapsuko universitetas
Psichologijos katedra

Įteikta
1986.11.14